

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/30, p. 1-20

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12502>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

Referees/Hakemler: Prof. Dr. Tarık ÖZCAN –
Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK - Yrd. Doç. Dr. Ebru ŞENOCAK –
Yrd. Doç. Dr. Gülda ÇETİNDAG SÜME

This article was checked by iThenticate.

KELOĞLAN TİPİNE PİKARESK ANLATIM BAĞLAMINDA BİR BAKIŞ

Fevziye ALSAÇ*

ÖZET

Türk dünyasında yaygın olan Keloğlan tipi, kellik imgesine bağlı anlamlar kazanan mitsel bir figürdür. Kel başlı 'Ulu Atalar', don değiştirme motifiyle Türk kültürünün manevî gücünün ritüelleştiği bir ruhun arketipsel ilk imgesidir. Kutsal bir ritüel olarak gelenekleşen bu durum, anlatılarda da don değiştirme olarak geçen bir motiftir. Mitsel bir figür olan Kel Ata'nın bölünen işlevleriyle kurnaz, sevecen ve muzip bir masal tipi doğar.

Keloğlan masallarında baştaki ve sondaki durumun tezat oluşturduğu kahramanın özellikleri; pikaro tipinin ayırıcı özelliğidir. Keloğlan, Türk insanının/toplumunun düşünüş ve duyuş tarzıyla pikaresk anlatımın özelliklerini yansıtan bir tiptir. Pikaro tipi ezilmiş ve sömürülmüş bir kahramanın karşıt güçlerin kötülükleri karşısında değişerek başarı kazanmasını konu edinir. Keloğlan, karşıt güçler karşısında pikaresk anlatımda görülen şaşkıncu değişimle mücadelesini kazanır. Keloğlan masalları, pikaro tipinin mücadele yöntemindeki değişikliklerle farklı bir değer kazanır. Keloğlan'ın rakipleriyle mücadelesi, kaba kuvvete değil; sivri bir zekânın ürünü olan mizah ve hicve dayanır. Masalın başında saf, yoksul, aptal ve tembel olarak tasvir edilen kahraman, değişen dünyanın ve insanın oyun ve düzenleri karşısında uyanışa geçerek mücadele eder. Keloğlan'ın mücadelesi toplumu sömüren ve baskı kuran güçlere karşıdır; bu yönüyle Keloğlan masalları pikaresk anlatıda öne çıkan toplumsal bir eleştiri örneğidir. Keloğlan, pikaresk anlatımın özellikleriyle Türk kültürünün masal metinlerinde öne çıkan pikaro tipidir; aklın ve zekânın öncelendiği bir mücadele yöntemiyle rakiplerini bozguna uğratar.

Halk edebiyatı anlatı geleneği içinde önemli bir yeri olan Keloğlan tipi ve masallarının pikaresk anlatı ve pikaro tip yönüyle çözümlenmesi bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Keloğlan tipinin ve Keloğlan masallarının işlevleri, sembolik kültürel kodları ve masal metinleri arasındaki yeri üzerine yapılan önceki çalışmalara ek olarak bu çalışmada Keloğlan'ın pikaresk anlatıdaki yeri ve pikaro tip özelliği

* Dr. Milli Eğitim Bakanlığı. El-mek: fevziyealsac_23@hotmail.com

üzerinde durulacaktır. Pikaresk anlatı ve pikaro tipi tanıtılarak; Keloğlan'ın kahraman mitine dönüşü ve Keloğlan'ın bir masal kahramanı olarak konuyla ilgili özellikleri irdelenecektir. Masal kahramanı olarak Keloğlan'ın pikaro tipine benzer ve farklı yönlerinin metinlerden örneklerle çözümlemesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Keloğlan, masal, pikaresk anlatı, pikaro tipi, mizah, ironi

A VIEW IN THE NARRATIVE OF KALOGHLAN TYPE PIKARESK EXPRESSION

ABSTRACT

The Kaloghlan type, which is widespread in the Turkish world, is a mythical figure that has meaning depending on the image of baldness. The bald headed 'Great Ancestors' is the first archetypal image of a soul that ritualizes the spiritual power of Turkish culture with the motif of changing the frost. This situation, which has become traditional as a sacred ritual, is a motif that is referred to as frost change. With the divisive functions of Bald-Ancestor, a mythical figure, a cynical, loving and mischievous fairy tale is born.

The features of the hero contrasted with the initial and final situation in Kaloghlan's tale; is the distinguishing feature of the pikaro type. Kaloghlan is a type that reflects the characteristics of picaresque narration in the way of thinking and hearing of the Turkish people / society. The Pikaro type is about the fact that a crushed and exploited hero gains success by changing against the evils of opposing forces. Kaloghlan wins the struggle against the opposing forces with the astonishing change seen in picaresque narration. The Kaloghlan tales gain a different value with the change of the method of struggle of the pikaro type. The struggle of Kaloghlan's opponents is not a crude force; It is based on humor and satire, the product of a sharp mind. Hero depicted as pure, poor, stupid and lazy at the beginning of the tale, struggles to awaken in the face of the changing world and man's play. Kaloghlan's struggle is against the forces that exploit and oppress society; In this respect Kaloghlan's epistles are an example of a social critique that stands out in the picaresque narrative. Kaloghlan is the type of pikaro that stands out in the tales texts of Turkish culture, with the characteristics of the picaresque narrative; it disrupts its opponents with a method of struggle in which the mind and intelligence are prioritized.

The analysis of Kaloghlan type and its tale, which has an important place in the folk literature narrative tradition, is based on picaresque narrative and pikaro type oriented analysis. In addition to the previous works on the functions of the Kaloghlan type and Kaloghlan tales, their symbolic cultural codes and their place among the fairytale texts, Kaloghlan's place in the picaresque narrative and the pikaro type feature will be emphasized in this study. Pikaresk narration and pikaro type introduction; Kaloghlan's return to the hero's myth and Kaloghlan's heritage as a fairy tale hero will be examined. As a fairy tale hero, similar

and different aspects of picaro tongue of Kaloghlan will be analyzed with examples from texts.

STRUCTURED ABSTRACT

The Kaloghlan type, which is widespread in the Turkish world, is a mythical figure that has meaning depending on the image of baldness. The bald headed 'Great Ancestors' is the first archetypal image of a soul that ritualizes the spiritual power of Turkish culture with the motif of changing the frost. This situation, which has become traditional as a sacred ritual, is a motif that is referred to as frost change. With the divisive functions of Bald-Ancestor, a mythical figure, a cynical, loving and mischievous fairy tale is born.

The features of the hero contrasted with the initial and final situation in Kaloghlan's tale; is the distinguishing feature of the picaro type. Kaloghlan is a type that reflects the characteristics of picaresque narration in the way of thinking and hearing of the Turkish people / society. The Pikaro type is about the fact that a crushed and exploited hero gains success by changing against the evils of opposing forces. Kaloghlan wins the struggle against the opposing forces with the astonishing change seen in picaresque narration. The Kaloghlan tales gain a different value with the change of the method of struggle of the picaro type. The struggle of Kaloghlan's opponents is not a crude force; it is based on humor and satire, the product of a sharp mind. Hero depicted as pure, poor, stupid and lazy at the beginning of the tale, struggles to awaken in the face of the changing world and man's play. Kaloghlan's struggle is against the forces that exploit and oppress society; In this respect Kaloghlan's epistles are an example of a social critique that stands out in the picaresque narrative. Kaloghlan is the type of picaro that stands out in the tales texts of Turkish culture, with the characteristics of the picaresque narrative; it disrupts its opponents with a method of struggle in which the mind and intelligence are prioritized.

The analysis of Kaloghlan type and its tale, which has an important place in the folk literature narrative tradition, is based on picaresque narrative and picaro type oriented analysis. In addition to the previous works on the functions of the Kaloghlan type and Kaloghlan tales, their symbolic cultural codes and their place among the fairytale texts, Kaloghlan's place in the picaresque narrative and the picaro type feature will be emphasized in this study. Pikaresk narration and picaro type introduction; Kaloghlan's return to the hero's myth and Kaloghlan's heritage as a fairy tale hero will be examined. As a fairy tale hero, similar and different aspects of picaro tongue of Kaloghlan will be analyzed with examples from texts.

Kaloghlan is a type that has been kept alive with different names by preserving the basic characteristics of the new geographies which are shaped and migrated by Central Asian culture which is the mainland of Turks. Kaloghlan type is a mythical figure shaped in the Turkish world with the belief of 'Bald Ancestor'. Baldness in Central Asia, and bald horse is a sacred prayer in the Turks. Tataray is the type of Altay epics of Kaloghlan. These two heroes, who have similarities to their features

Turkish Studies

and functions, are fed from the mythical figure 'Bald Ancestor'. Tastaray-Kaloghlan is a pikaro type of Turkish society that a common myth originated. It is seen that Kaloghlan's tales and Kaloghlan, as a type, are mythological rootpieces outside of Anatolia, with respect to cultural code. Mythical texts occur in the same period as mythos, or have effects on them. In this context, Kaloghlan's picaresque narrative is seen as the primary hero. When evaluated in this way, it is considered as the initial figure of the distinctive features of the pikaro type.

With the archetype of trickster Taz Kaan and Tastaray-Kaloghlan are transformed into a new type of myths. Both the cheat figure and Tastaray-Kaloghlan have the peculiarities of the pikaro type. Entering bald donation is the practice of a blessed ritual in Turkish traditions and is an imitation based on the belief in the 'Bald Ancestor'. With the spiritualized powers of bald / skinheads, a fairy tale hero is created, extending to the modern turn of mind and intelligence. This hero, shaped by the fairy tale world, turns into a daylight close type with his ironic and humorous language. Kaloghlan is a type formed by the thought patterns of the modern era, starting from the mythical period and transforming into a sanctified ritual. Mythological roots and legendary features combine with the figure of Bald Ancestor. Behavior that can not be understood, and the functionality of the symbols, leads to the mythological root. Patterns and motifs similar to different geographies are strong evidence of this. Kaloghlan, rebellious as the representative of the oppressed and exploited, is the representatives of the fairy tale world. As a continuation of the glorified function rooted in myth, mythical uses his intellect and intellect weapons with the inevitable reality of modern life. The funny and ironic type of archetype of the cheater goes to Kaloghlan with mythical division.

Kaloghlan symbolizes the human being who uses the weapon of intelligence and the action of the modern world/person against the changing world order. It becomes a fairy tale hero of the pikaro type as a changing / transforming identity from the initial idiot, skinny and ridiculous personality. It transforms the supply of society into reality with its ideal type characteristic, which is formed by cultural accumulation. The situations that people can not say and criticize are conveyed ironically from the language of Kaloghlan. Mind; magic, magic and brute force. Kaloghlan struggles with all kinds of opposing forces peculiar to the fairy tale world. It defeats opponents with intellect by resorting to cheating and game against evil. Kaloghlan critically removes class distinction and equals social strata. Class differences within the society are also criticized in the battle of the pikaro type. In the grotesque theme, the situation is opposite to the original situation and the hero comes to the forefront. Kaloghlan is a fairytale hero born by this thought. It brings solutions from a modern point of view against the forces that use evil and cheating. Kaloghlan, who uses the language of communication based on irony and satire, uses the modern man's weapon as a rational. Ironic and satire are a weapon that society uses. Kaloghlan uses his struggle against those who do evil against him; The peculiarities of the evil character drawn in the pikaro type make the Kaloghlan type distinctive. The hero, who is evil in the pikaro type, is not seen in the personality traits of Kaloghlan. The extraordinary personality traits of the protagonist in the

Turkish Studies

pikaresk genre are presented with a distinctive role. Kaloghlan; pikaresk is a representative in Turkish culture; is an extraordinary hero with a physical condition and personality contrasting with each other. It is a unique type that uses a different struggle method in the way of the Turkish society in the face of real life situations. The changing nature of the pikaro type against the changing world and new enemies is the distinct personality characteristic of Kaloghlan. Grotesque and pikaresk narrative features are two main influences in Kaloghlan type. Kaloghlan, who is affirmed by grotesque expression of his frightening evil features, turns into a good state from bad state. Kaloghlan responds in the name of society with the characteristics of the society and the characteristics that integrate the perception of life in itself. Kaloghlan is the word of the people against the forces that exploit people with social status in society. This behavior sticks to Kaloghlan's character and is a feature that integrates with it. The Kaloghlan type acts as a new heroic figure in front of cunning and awake people. Kaloghlan carries out an act of defiant rebellion against injustice and persecution.

Kaloghlan, as the primitive / eternal image with the cyclic phases of the heroic myth; is a fairy tale hero who has changed / transformed into the stages. At the beginning of the pikaro type narrative, while taking a stand against the evil of the world and man; Kaloghlan first undergoes a change. The hero reflects the four-stage transformation of the archetype. Pikaro type, while wearing the same attitude against evil everyone; Kaloghlan is a hero who transforms the archetype of the opposing forces against the power. The rivals are opposing forces as 'obstructive actors'. The function that Kaloghlan takes as a picaro type is a common role in the myths and in man's heroic dreams today. It symbolizes the image of the hero that the society or individual produces / desires in his mind in social memory. Kaloghlan is a heroic myth that transforms into a symbolic value without the picaresque narrative that is conveyed from a mythical image to a cultural memory. Cultural memory codes; logic, emotion and artistic relation. Kaloghlan is the representative of Bald Ancestor with cultural conversion codes. Periodical changes occur according to time and conditions. Mythology constitutes the first developmental stage of human being as a social and historical entity. Rebellion and protest In the Kaloghlan tales, the picaro type is a distinct personality characteristic. Kaloghlan's picaresque narrative and picaro-type and their distinctive features bearing cultural and similar codes are representative of the picaro type in the Turkish narrative tradition. As a type of picaro, Kaloghlan carries picaresque narrative features with future cultural codes, spreading from mythical origins to cinemas, theater works and cartoons. From the point of view that reveals both the superficial and the deep meaning of the text, it can be seen that the type of picaro, which is seen as a unique type of novel, is based on the origin as much as origin.

Keywords: Kaloghlan, fairy tale, picaresque narrative, picaro type, humor, irony.

Giriş

Sanat eserlerinin çözümlenmesi ve yüzeydeki anlatımın derinliklerinde bulunan mesajların keşfi insanın kendini buluş öyküsüdür. Psikoloji, felsefe ve edebiyat bilim dallarının ortak çalışmalarıyla sanat alanında, insanı kendi iç dünyasına götüren keşifler yapılmıştır. Bu keşiflerin ana kaynağı ise din, mitoloji ve masallardır. Masal metinleri, kısa oluşu, yalın bir olay örgüsüne sahip olması sebebiyle önemli bir olay ve kahraman üzerinden tek ve yoğun bir etki uyandırır. Az sayıda karaktere yer verilen masalarda içerik düzleminde kodlanmış özlü ve yoğun bir anlatım vardır. Bu bağlamda masal metinlerinde belli bir olay ve karakterler üzerinden; insana özgü bir gerçek sembolik dil aracılığıyla vurgulanır.

Keloğlan, Türk dünyasında farklı isimlerle anılan ancak temelde ortak bir kültürün zihniyet dünyasını temsil eden bir masal tipidir. “Keloğlan, bütün Türk dünyasında ve kültürümüzün bütün katmanlarında yaygın, milli bir tiptir.” (Bakırcı, 2013: 9) Keloğlan, Türk soylu toplulukların ortak bilinçdışı kahraman miti olarak geniş bir coğrafyada anlatılan bir masal kahramanıdır. Esmâ Şimşek, bu konuda Bahaeddin Ögel ve Tahir Alangu'nun görüşleriyle birlikte şu yorumu yapar: “Türk kültürüne ait bir tip olan ‘Keloğlan’ (Ögel 1976: 265-268), çeşitli Türk boylarında; Taşza Bala (Kazakistan), Keçel, Keçel Mehmed, Keçel Yeğen (Azerbaycan), Keçeloğlan (Kerkük), Kelce Batır (Türkmenistan), Tazoğlan (Kırım), Tas, Tastarakay (Altay) gibi adlarla bilinir. Ayrıca Gürcüler arasında, ‘Kel Kafalı Kaz Çobanı’ terimi ‘Keloğlan’ için kullanılır. Almanların ‘Grindkopf’ / ‘Goldener’ şeklinde adlandırdıkları kahramanların da ‘Keloğlan’ (düzmece/sahte Keloğlan) ile kimi benzerlikleri dikkat çeker (Alangu 1968: 460). Çeşitli özellikleriyle birçok masalın birinci kahramanı olan ‘Keloğlan’, başında saç olmadığından dolayı bu adı almış ve bütün masalarda bu adla anılmıştır.” (Şimşek, 2017: 42) Özellikle Türk dünyasında yaygın olan bu tipte; kel/kellik imgesine bağlı adlandırmalar görülür. Kel veya dazlak/taşsa başlı ‘Ulu Ata’ motifi Türk kültürünün manevî gücünün ritüelleştiği bir ruhun arketipsel ilk imgesidir. Mitolojik bir ritüel olarak Türk alpleri ve yiğitleri, savaşa giderken bu gücü somutlaştırma anlamında kel olur. ‘Aslında kel olmayan normal alpler ve yiğitler, büyük savaşlar ile uğraşlara girerlerken, don değiştirip kel oluyorlar idi. Bu don değiştirmeye de, ‘türlenme’ diyorlardı. Bazan, ‘özü türlendi’, bazan da, ‘özü kel (taşsa) oldu’, deniyordu.” (Ögel, 2010/II: 83) Don değiştirme ve ‘türlenme’ yakıştırması, kutlu kabul edilen bir kişiliğin ruhunu yaşatma ve onun gücüyle özdeşleşmedir. Kellik ve saçsız olma özelliği, Orta Asya’da şekillenen ortak ata kültürünün; miras olarak göç edilen bölgelere taşınmasıyla; bu tipin zengin bir anlatıma sahip olmasını sağlar. Mitolojiden beslenen bu inanış; geleneğin devamında aklı ve zekâyı temsil eden bir masal tipini yaratır.

Keloğlan tipinin ve Keloğlan masallarının işlevleri, sembolik kültürel kodları ve masal metinleri arasındaki yeri üzerine yapılan önceki çalışmalara ek olarak bu çalışmada Keloğlan’ın pikaresk anlatıdaki yeri ve pikaro tip özelliği üzerinde durulacaktır. Pikaresk anlatı ve pikaro tipi tanımlanarak; Keloğlan’ın kahraman mitine dönüşü ve Keloğlan’ın bir masal kahramanı olarak konuyla ilgili özellikleri irdelenecektir. Masal kahramanı olarak Keloğlan’ın pikaro tipine benzer ve farklı yönlerinin metinlerden örneklerle çözümlenmesi yapılacaktır.

Pikaresk Anlatı ve Pikaro Tipi

Her edebî metin, içeriğiyle gösterge ve anlam kodları taşıyan söylemsel eylemlerden oluşur. Söylemsel eylem, anlamın inşasını içeren yapı taşıdır; edebî dil aracılığıyla anlatıda farklı mesajlar ileten söylemler doğar. Göstergeler, toplumsal işleve sahip olarak mantığa uyarlanır ve toplumsal ve mantıksal bir çerçeveye bütünleştirilir. Anlatımın derinliklerinde bulunan imge-simge üzerine kurulan göstergebilimi Kadızade, Guiraud’dan “İnsanı, nesnelere, dünyayı algılama çabası birçok alanda olduğu gibi dil ve edebiyat için de önemli bir sorundur. Temelinde anlam evrenini çözümlenmeyi amaçlayan göstergebilim, anlamın oluşumu, anlam yaratmak, anlamlandırmak gibi soyut durumların açığa çıkarılmasını hedefler. Dolayısıyla anlamla ilgili her şey göstergebilimin

alanına girer.” (Kadıızade, 2016: 226) şeklinde aktarır. Söylemsel eylem, anlam oluşturma ve soyut olan imgeyi somutlaştırma amacı taşır. Anlam, söylemin açıklık kazanmasıdır ve felsefe-edebiyat ilişkisinde anlatının çözümlenmesiyle asıl söylenmek isteneni ortaya koyar. Bu bağlamda masalarda felsefi söylem, “anlatılmak istenenin başka bir şey, söylenmek istenenin ise daha başka bir şey” (Taşdelen, 2013: 150) olarak sembol dili aracılığıyla ortaya konmasıdır. Anlatılmak istenen şey ve söylenmek istenen şey arasındaki ilgi/tezat felsefi söylemin masaldaki görünümü ve ortaya çıkışıdır. Anlatı ve kahramanı birleştiren söylem düzeyi izlekselleşme ve betiselleşme olarak iki aşamadan oluşur. Anlatısal sözdizimde özne ve nesne arasındaki soyut ilişki söylemselleşerek bir değer nesnesiyle birleşebilir veya ayrılabilir. Zaman ve uzam içinde gerçekleşen söylem, izlek ve betiselleşmeyle yoluyla anlam kazanır. Soyut bir kavram olan izlek, sözcüklerle olay ve kahraman üzerinden metin yüzeyinde betiselleşir. Bu şekilde izlekler sözcüklerde biçimini bulan betilerle anlatılırlar. Anlatı kahramanları öykünün tutarlılığını ve sürekliliğini sağlayan en temel betidir, bir nevi anlatının lokomotifidir. (Kadıızade, 2016: 232) Pikaresk anlatı ve pikaro tipin özellikleri izlektir; anlatıda/masalda, olay ve kahraman aracılığıyla betiselleştirilerek somut bir değer kazanır. İmge olan izlek, kahraman mitiyle betimlenerek simgeye dönüşür.

Pikaresk anlatı toplumsal eleştirinin seçilen bir kahraman aracılığıyla anlatı düzlemine taşınmasıdır. Kahraman, toplum adına kültürel kodları taşıyan simgesel bir güçtür. “İnsan kültürel bir konvansiyondur.” (Bock, 2001: 329) Pikaresk anlatılarda çizilen kahraman işe yaramaz, toplumda önemsenmeyen bir kişilik yapısıyla tasvir edilir. “Picaro, ‘hırsız, serseri, serüvençi’ demektir. Bu tür anlatı metinleri, sosyal ve ekonomik konum itibarıyla toplumun alt katmanlarından gelip değişik serüvenler yaşayan ve yaşantılarından yola çıkarak sosyal eleştirilerde bulunan kişiler etrafında örülür.” (Çetin, 2013: 31) Pikaro tipinde başkışı, toplumda pek çok örneği olan kötü ve çıkarıcı kişilerle yüzleşerek; iyi halden kötü hale geçiş sürecini yaşar. Pikaro tipinde “Hâl değişimi kuramı gereğince iyi halden kötü hale geçiş sürecini görebiliyoruz. Toplumun çıkarıcı, kötü niyetli kesimleriyle önce yüzleşir, sonra çatışır en sonunda da onlarla uyum ve özdeşlik içine girer. Yazar, pikaro tipini değişik kesimleri temsil eden kişilerin yanlarına göndererek bir bütün olarak toplumun sosyal yapısını da sergilemiş oluyor.” (Çetin, 2013: 33) Anlatıda kahraman miti imgeden simgeye dönüşürken ait olduğu toplumun kültürel kodlarıyla yeniden yoğrulur. Keloğlan, pikaresk anlatının Türk kültürüne özgü kahraman mitinin kodlarıyla pikaro tipin arketipik özelliğini taşır; izleksel ve betimsel söylemle arketip bir imgeden simgeye dönüşür. Türk toplumu, hicve ve mizaha dayanan başkaldırı ve protesto yöntemiyle toplumsal eleştiriye ezeli/arketipsel bir imge olan Keloğlan ile sembolleştirir. “Belli arketipsel kahramanlar vardır. Sonraki dönem kahramanların hemen hemen hepsi bilinen ilk egemen kahraman tipine gönderme yapar.” (Orta, 2015: 866) İmgeler, kahramanlar aracılığıyla simgeleşir/sembolleşir.

Gökalp, Ünal Aytür'den (Aytür, 1994: 183-194) pikaresk anlatı ve pikaro tipine dair şu bilgileri aktarır: Bir eğitim ve deneyim kazanma sürecini içeren pikaresk anlatılarda amaç, çağdaş toplumun geniş ve eleştirel bir tablosunu çizmektir ve baş kişi bu amacın gerçekleşmesine yardım edecek nitelikte tasarlanmıştır. Olayları yaşayan ve anlatan pikaro, olumsuz özellikler taşısa da sevimli, ilginç, akıllı ve becerikli bir kişidir. O kılıktan kılığa girip bir efendiden diğerine geçerek hizmet ederken bir yandan da toplumun çeşitli kesimleri arasında dolaşır ve bu sayede serüven den serüvene sürüklenir ama üstün bir dayanma gücüne sahiptir. Çünkü amaç, onların sayesinde geniş bir insanlık tablosu çizilebilir. Bu nedenle de pikaresk anlatı, sürekli yolculuk içerir; kahraman daima hareket halindedir ve pikaresk anlatı zincir gibi birbirine eklenmiş bir yapı gösterir. Başlangıç noktası da başkışının kapalı ortamdaki dış dünyaya çıkışıdır. Bundan sonra art arda gelen serüvenler büyük bir hızla birbirini takip eder. Serüvenler arasında sağlam neden-sonuç ilişkileri olması gerekmez; hatta çoğu zaman bu geçişler rastlantısaldır. Zaman zaman durumu düzelen pikaro bir süre sonra her şeyini kaybedip, mücadeleye yeniden başlamak zorunda kalabilir. O nedenle dağınık, gevşek bir yapı taşıyan pikaresk anlatılarda yazarın asıl amacı toplumdaki bozuklukları göstermek

ve bunun için de geniş bir toplumsal panorama çizmek olduğuna göre, epizodik olay örgüsü amaca en uygun yapıdır ve konu ile biçim arasında işlevsel bir uyum vardır. Pikaresk anlatılarda, olaylar birinci tekil kişinin ağzından anlatılır ve geçmişe dönüp olanları zaman sırasına göre anlatmak esastır. Ve üslup her şeyi hafife alan, alaycı, neşeli bir umursamazlık taşıyan üsluptur; açıkça toplumsal eleştiri yapılmaz, ders verilmez. Toplumun en alt kesimlerinden insanların yaşamları gerçekçi bir biçimde ele alınır. (Gökalp, 1999: 198-199) Keloğlan pikaro tipinin olayın başından sonuna kadar değişmeyen kötülük karakterini taşımaz. Keloğlan, düşmanlarını yendikten ve bozuk düzeni değiştirdikten sonra olumlu kişilik özelliklerini korumaya devam eder.

Pikaresk anlatıların bu özellikleri Keloğlan masallarında önemli bir izlettir. Pikaresk anlatılarda çizilen pikaro tipinin kötü, sahtekâr, kurnaz, yalancı, kaba bununla birlikte sorumsuz, neşeli, havai kişinin sözlü anlatımdaki olumsuz ve idealizmden uzak özellikleri Keloğlan tipinde görülmez. Keloğlan, pikaresk anlatıların başkişilerine göre ılımlı, dürüst, saf ve sevimli bir karakterdir. Onun bu özellikleri Türk halk anlatılarındaki başkahramanların, yaşama ve insana iyimser, idealist bakışından izler taşır. Keloğlan masallarında olayların diziliş düzenine bakıldığında toyluktan olgunluğa, havailikten ağırbaşlılığa doğru değişen bir başkişinin yaşam çizgisiyle karşılaşılmaktadır. Bu, bir yandan Keloğlan masallarının çoğunda tembel ve işsiz Keloğlan'ın evinden ayrılıp başından zorluklar geçtikten ve bunları aklıyla yendikten sonra anasının yanına geri dönüş serüvenini bir yandan da halk hikâyelerinde kahramanın sevgilisine ulaşmak için göğüs gerdiği zorlukları ve bunları alt edip sevgilisine erişmesi serüvenini andıran bir çizgidir. Masallarda iyinin idealleştirilmesi, kötünün cezalandırılmasıyla sunulan dünya, dış dünyanın masala özgü gerçekliğiyle sergilenir ve alaycı bir edayla eleştirilir. (Gökalp, 1999: 198-199) Keloğlan masallarında, söylemsel göstergeler; pikaresk anlatının genel kurgusuna eklenen ironik bir başkaldırı ve protesto eylemlerine sahip olan masal kahramanı Keloğlan aracılığıyla pikaro tip bağlamında sembolleştirilir. Keloğlan, sözlü kültür öğeleriyle anlatıda 'görüntü seviyesine' taşınan ilksel bir imge olarak pikaro tipinin masal kahramanıdır.

Kahraman Miti ve Keloğlan Tipi

Kel Ata figürü, ritüelleşmiş inanışlarla ortaya çıkan mütevazı bir kişiliğin zamanla çağdaş dünyanın ve halk muhayyilesinin yarattığı/işlev yüklediği sivri ve kurnaz bir zekânın temsilcisi olan Keloğlan'a dönüşür. Kel donuna girme Türk geleneklerinde kutsanmış bir ritüelin uygulanmasıdır ve 'Kel Ata' kut inancına dayanan ezeli bir imgedir. "Dış tesirlerin çok az girmiş olduğu Kuzey Türk masal veya destanlarında yiğitler, büyük savaşlar, uğraşlar veya yarışlar için giderlerken, 'atları ile birlikte kel oluyolar' ve böylece ilâhî bir güç almış oluyorlardı." (Ögel, 2010/II: 84) İlâhî gücün yardımı ve arınma ritüeliyle kutsanmış mitsel bir tema zamanla Keloğlan tipini doğurur. Keloğlan, Kel Ata figürünün mitsel bölünmeyle olumlanan hilebaz arketipine dönüşümüdür. Hilebaz döngüsü, hayatın en az gelişmiş ilk evresini temsil eder. Hilebaz, davranışlarını bedensel iştahın yönettiği bir figürdür: bir çocuk gibi akıl yürütür. Kendi temel ihtiyaçlarını doyurmanın ötesinde bir amaçtan yoksun olduğundan zalim, sinik ve duygudan yoksundur. Anlatının başında bir hayvan biçiminde olan bu figür, yaramaz ve serüvenden serüvene atlayan bir figürdür. Düzenbazlık sürecinin sonunda değişen/dönüşen bu figür, fiziksel olarak yetişkin bir insan halini almaya başlar. (Jung, 2017: 108) İlk halin değişimiyle kendi ihtiyaçlarını dahi karşılamaktan yoksun bir ilkelliğe sahip olan Keloğlan, dönüşerek/değişerek yetişkin insan evresine geçer. Keloğlan'ın kişilik/mizaç yönüyle fiziksel durumu arasındaki tezat; akıl ve zekâyı temsil etme işleviyle yok edilir ve bu durum hilebaz arketipiyle olumlu özelliklere dönüşür. "Eski zamanların demonik varlıkları zamanın dönüştürücülüğü karşısında gülünçleşerek adeta bir soytarıya, hilebaz bir adama, saf bir oğlana, kurnaz bir tilkiye, ya da yaşlı bir bilgeye dönüşebilir." (Özünel, 2005: 47) Keloğlan tipinin tasvirinde dış görünüşü sevecen kılınmış bir imge yaratılır. Kel ve sıska olması muzipliğiyle onu çekici bir karakter olarak idealleştirir. "Bir masal kahramanı olarak Keloğlan gerek muzipliğiyle, gerek tıpkı

bir şaman ya da tasavvuf ehli gibi ‘tahta kılıcıyla’ düşmana saldırmasıyla, gerek olağanüstü güçlerle olan ilişkilerindeki nüktedanlıkla, gerek don değiştirerek kılıktan kılığa girebilmesiyle, gerekse de saf yanıyla hilebaz arketipine çok uygun bir karakter sergilemektedir.” (Özünel, 2005: 49) Kişiliğindeki tezat ve fiziksel kusurları Keloğlan’ın değişimini somutlaştıran ayırıcı bir özelliktir. Hilebaz arketipi, Kel Ata figürünün mitsel bölünmeyle işlevlerinin birer tipe dönüşmesidir. Özünel, Keloğlan’ın hilebaz arketipiyle dönüşümü konusunda Kel Ata’nın üç özelliğini vurgular: İlk olarak Kel Ata’nın dişi olma olasılığı, ikinci özellik kötücül, yeraltıyla ilişkili yanlarının göze çarpması, son olarak da, kellik özelliğinin sürekli vurgulanır olması. Kel Ata’nın üç fügürü olan Keloğlan, annesi ve Köse arasında Taz Kaan’ın rollerinin bölüşülmesiyle hilebaz arketipi mitsel olarak bölünür. Taz Kaan’ın dişilik özelliği Keloğlan’ın annesinde yaşam bulur. Köse ise masallarda da olduğu gibi son derece kötü kurnaz ve çevresine zarar veren bir tiptir; Köse, Taz Kaan’ın demonik yönüne gönderme yapar. Keloğlansa en başta kelliğiyle Taz Kaan’ın dolayımlyıcılarından biridir ve hilebaz figürünün dönüşümünü biçimlendirmiştir. Taz Kaan’ı anlatılarda bir arada tutan arınmış bir hilebaz figürü için Keloğlan harika bir yaratımdır. Kösnül istekleri Köse ve annesi tarafından paylaşıldığından korkutucu yanı hafifletilmiştir. (Özünel, 2005: 51) Dişi bir figür olan Taz Kaan’ın mitsel öze parçalanması, kötücül özellikleri Köse’ye aktarılmış; mizahla yumuşatılmış Keloğlan tipini dönüştürür. Hilebaz arketipinin dönüşümünde komik durum ve sevecenlik Keloğlan’a geçer.

Türk dünyasında, Keloğlan masallarının ve Keloğlan tipinin yaygınlığı ortak bilinçdışı imgelerin kodlarıyla oluşan arketipik bir sembol olan kahraman mitinin dönüşümüdür. Kırgız masalları arasında yer alan Çınıbek masalı ve Keloğlan masalları ortak motif ve epizotlarıyla kültürel kodlarla geçmişten günümüze taşınan kahraman mitinin değişen/dönüşen somut göstergesidir. Bu benzer motif ve epizotlar aynı coğrafyadan doğan ortak kültür kodlarını taşır. Keloğlan, “abartılı sıfatlar ve olağanüstü davranışlar yerine değerleri vurgulayarak ve sosyal statüler kazanarak yükselir. Onun manevi yükselişi, maddi yükselmeyi beraberinde getirir.” (Harmancı, 2012: 75) Keloğlan, masallarda değerleri vurgulayarak ve sosyal statü kazanarak öne çıkan bir tiptir. Keloğlan’ın mitolojik tasavvurda olağanüstü özelliklere sahip kahramandan ayrılan özelliği bilişsel donanımıyla/aklıyla öne çıkmasıdır. “Mitolojik kahramanlarda olduğu gibi olağanüstü fiziksel özellikleri ile değil zengin olmayan bir babanın akıllı oğlu olarak ortaya çıkar. Keloğlan masallarında gördüğümüz üzere kahramanın donanımı bilişsel alanda öne çıkar.” (Harmancı, 2012: 75) Keloğlan’ın baştaki saflığı mitolojik kahramanın akıllı, güçlü ve cesur kişiliğiyle dönüştürülerek kahraman mitinin özellikleri korunur. “Mitolojik kahramanın aynı zamanda akıllı olması şartı gereği Çınıbek de ironik bir akılla donanır. Oğuz Kağan akli ile doğaya hükmederken Çınıbek başlangıçta akıl yoksunu gibi algılanır. Servetini rüyaya satarak yola çıkan Çınıbek “tersine kahraman” olarak karşımıza çıkar. Mitosun akılla ilgili ters bölünmesi diyeceğimiz durum, Keloğlan tipinin temel felsefesini oluşturur. Saf ve aptalca takındığı tavırla rakiplerini üzerine çeken kahraman, gizli cevher gibi dinamik duran akli ile serüvenini tamamlayarak şaşırtıcı bir zafer kazanır.” (Harmancı, 2012: 78-79) Bu özellikler mitolojik kahramanın kimliğinin akıl ve zekâyla sembolik değişimle/dönüşümle kahraman mitinin doğuşunun tamamlanmasıdır. “Çınıbek, destan kahramanına ait pek çok mitolojik özelliği barındırmaktadır. Bu örnek, Keloğlan tipinin mitolojik silsile ile olan ilişkisini yansıtmaması bakımından önem taşımaktadır. Bu ilişkiyi, sadece Keloğlan’ın millî karakteri ile ifade etmek de doğru olmayacaktır. Bir halk masalının bu derece mitolojik temsil gücü onun kolektif kültür ile ilişkisini göstermektedir. Çınıbek, bu yönüyle Keloğlan tipinin şimdilik en eski temsilcisi olarak anılacaktır.” (Harmancı, 2012: 80) Kahraman mitinin gelişimi dört farklı döngü, dönüşüm ve kendini gerçekleştirir. Hilebaz, yasa tanımayan çocuğu ilk devredir; bu aşamada ilkel ve çocukça hareket eden bir kahraman karşımıza çıkar. Keloğlan, anlatının başında saf, dünyadan ve insanlardan uzak iletişimsiz bir kişilikle çizilir. Maceraya atılmasıyla gerçek hayatla tanışır ve ilkel insan evresi olan hilebaz figüründen ikinci aşamaya geçer. İkinci aşama/figür tavşandır; tavşan dönüştürücü özelliğiyle öne çıkan bir üst seviyedir ve insan kültürünün kuruluşundaki asıl döngüdür. Üçüncü evre

Turkish Studies

Buda gibi kendini ve gücünü tanıyan kızıl boynuz aşamasıdır. İkizler figürü dönüşümün son halidir ve ikinin bir oluşudur. Kendilik bilincini ve amacını öğrenen kahraman iç-dış bütünlüğüyle ikinin bir oluşunu gerçekleştirir. Bu dört aşamalı döngü, kahramanın gelişimi ve doğuşu bağlamıyla mitsel bir figürdür.

Mitsel Tasavvurdan Pikaro Tipe Keloğlan

Keloğlan, fiziksel ve karakter özellikleriyle diğer masal kahramanlarından ayrılan bir tiptir. Masal kahramanlarının genel özellikleri anlatının başından sonuna kadar aynı özelliklerle devam ederken; Keloğlan masallarında anlatının başında korkak, tembel ve yoksul bir karakter çizilir. Olay örgüsünün devamında ise Keloğlan, akıl ve zekâsıyla başarı kazanan farklı bir karaktere dönüşür. Bu durum Keloğlan'ın diğer masal kahramanlarından farklı kişilik özelliklerini ortaya koyan özüdür. Keloğlan tipi, toplumun dışında kalan bir tiptir; bu farklılık onun kişiliğinin özüdür. Keloğlan, günümüz insanın kişilik özelliklerini taşıması yönüyle mitsel dönemden çağdaş döneme doğru yenilenen ve modern dönemin kişilik özelliklerini kazanan bir tiptir; bireysel hareket eden merkeze kendini koyan bir kişiliğe sahiptir. Şahsi mücadelesi ve değişimi insanlara ilham veren bir kişilik özelliğidir. Bu masal tipinde eski ve yeninin uyumlu birlikteliğe dönüşen sentezi dikkati çeker. “Keloğlan masalları, bu yeni ifadeleriyle doğuşları, eski dinler ve ilkel yaşama etkilerinden, törelerden, bir başka deyimle mitosa bağlı ve epikayla anlatılan dünya görüşünden iyice kopmuş, bizim insanımızın varlığını anlamaya başladığı yeni bir çağa doğru yaklaşmaktadır.” (Alangu, 2014: 195) Mitik bir karakter olan ‘Kel Ata’ figürünün modernleşen dünyaya karşı akıl silahını kullanmasıyla eskinin ve yeninin sentezi bir bütüne ulaşır. Keloğlan, arketipsel bir imajla pikaro tipinin masallardaki temsilcisidir. Keloğlan, anlatının başında tembel, işe yaramaz, alt tabakadan bir insan olarak tasavvur edilir. Fiziksel yönüyle de yakışıklı masal kahramanının tersine olan bir durum söz konusudur. Keloğlan'ın masal metninde çizilen kişilik özellikleri ve fiziksel görüntüsü birbirini tamamlayan işe yaramaz bir kişilik özelliğiyle hafızalara kazınır. “Eveli, bir varımış, bir yoğumuş, bir Keloğlan varımış. Orda gezerimmiş, burda gezerimmiş, dutma durmiye gederimmiş. Gılıksız, gafası kel bişet. Bunu kimse dutma dutmazımış.” (Şimşek, 2001: 292) Gotik sanatının edebiyata yansımaları olan korkunç ve şaşırtıcı durumun tersi, Keloğlan masallarında da görülür ve bu şaşırtıcı durum kahramanı sevecen kılan bir özelliktir. Onun saflığının aklıyla birleşmesi, fiziksel görüntüsünün kapatan bir özelliktir.

Keloğlan masallarının modernleşme süreciyle kazandığı bu özellik, pozitivizmle doğan akılcılığın rasyonelizme ortaya çıkan gülünç gözükken durumun beklenmedik şekilde şaşırtıcı bir duruma dönmesi temeline dayanır. Pikaresk anlatıda görülen ilk durumun şaşırtıcı bir biçimde değişmesi özelliği Keloğlan tipinde de görülür. Keloğlan masallarında baştaki durumyla tezat oluşturan kahraman, değişen davranış ve tutumlarıyla toplumsal bir eleştiriyi ve ironiyi ortaya koyar. Baştaki kişilik özellikleriyle tezat oluşturan bu durum yaşanan olayların ve karşıt güçlerin davranışlarıyla değişen/dönüşen pikaro tipidir. Yoksul, zavallı bir insandan beklenmeyecek başarılar elde etmesi, karşısındakileri şaşırtıp hayrette bırakması şaşırtıcı durumun içindeki eleştiridir. Masalın başında sıradan bir köylü olan Keloğlan, ilerleyen bölümlerde aklın rehberliğinde sınıf atlayan ve düşmanlarıyla olan mücadelesini kazanan bir tipe dönüşür. Tezadın doğurduğu bu durum; pikaro tipinin ironik bir eleştiriyi vurgulamasıdır. Dünyanın kötü durumu ve kötü insanları karşısında aynı silahla onları vuran Keloğlan, hilebaz insanlara daha ironik bir dille ve değişimle cevap verir. Maceranın devamında ise pikaro tipinde olduğu gibi sömürü düzenine başkaldırır ve en üst tabakaya bir sıçrama gösterir.

Keloğlan, Türk insanının/toplumunun düşünüş ve duyuş tarzıyla şekillenen pikaro tipinin özelliklerini gösteren bir kahramandır. Pikaresk anlatımda “maceralarına yer verilen merkezi bir kişi vardır. Bu kişi genellikle fakir aileye mensup bir çocuktur. Bu çocuk, fakirlik ya da bir felaket sonucu evinden ayrılmak zorunda kalır. Hayatını kazanmak için iyi niyetlerle ahlakî değerlere bağlı bir

düşünceyle yola çıkar. Annesi, ya da babası evden çıkarken ona ahlaklı, dürüst, çalışkan ve dindar olmasını, hırsızlık ve kötülük yapmamasını öğütler. Rızkını elde etmek ve toplum içinde iyi bir mevki edinmek için diyar diyar dolaşır.” (Çetin, 2013: 32) Pikaresk anlatılarda hâkim olan düşünce yapısı başta iyi niyetli saf bir kişi olan kahramanın toplumun ve düzenin kendi dünyasından farklı işleyişini fark ederek; onun da değişmesi ve onların silahlarını kullanarak ironik bir durumun sergilenmesidir. Keloğlan, fakir bir ailenin çocuğu olarak başladığı macerada rızkını kazanmak için yola çıkar; ancak karşıt güçlerin hileleri Keloğlan’ı akıl ve zekâ yeteneğiyle onlara karşı aynı hilelerle/oyunlarla karşı koymak zorunda bırakır. Pikaro tipi “bir bakıma zekâsı sayesinde kendisine kötülük yapan, ezen, sömüren toplumdaki öç almak üzere, maruz kaldığı kötülüklerin aynısını o da yapar.” (Çetin, 2013: 33) Keloğlan, masalın başında son derece safken; karşıt güçlerin oyunları ile olgunlaşan/uyan bir kahramanın özelliklerini kazanır. Bu durum değişen dünya ve kötü karakterlere karşı pikaro tipinin uyanarak intikam almasıyla eşleşir. Keloğlan, kendisine yapılan hilelerin daha beterini karşıt güç olan tiplere karşı ortaya koyar. Keloğlan, aptal ve şaşkın bir kişilikten cesur ve zekâ silahıyla başarı elde eden bir kahramana dönüşür.

Pikaresk anlatıda kahramanın baştaki durumunun/davranışlarının değişimi dünyanın düzeni ve kötülüklerine bir tepkidir. Keloğlan masallarında bu durum mizah ve ironiyle birleşen akıllı ve zekâsıyla hilelere başvuran yeni bir insan tipine dönüşür. Keloğlan, karşıt güçleri yenmesini sağlayan akıllı ve zekâ hazinesiyle başarı elde eder. Bilgiyi arayan insanın yarattığı idealize bir tip olan Keloğlan, bilgi ve zekâyı bulan insanın öyküsüne can veren bir tiptir. Arayış içindeki insan, modern dünya ve değişen düzen karşısında zekâyı keşfederek bilgiye ulaşır. Masal dünyasının fantastik kurgusuyla modern dünyanın yaratıcısı olan akıl, birleşir ve bu iki durum ütopyik olarak Keloğlan tipini yaratır. Bu masallarda; insanın akıl hazinesini keşfediş öyküsünü Keloğlan temsil eder. Keloğlan tipini anlatıcı aktarırken; özel bir imge şeklinde onu akıl özelliğiyle birleştirir. Muğla yöresinden derlenen ‘Keloğlan’ masalında anlatıcı klişe bir şekilde kahramanın kelliğini ve aklını vurgular. “Şimdi bi goca nenenin iki olu varımış. Birisi yani küçük kelmiş o çok akıllıymış.” (Önal, 2011: 462) Anlatıcı ve okuyucu arasındaki iletişimde aklın göstergesi/sembolü kellik ile özdeşleştirilir. Bu betimleme zihne kazınmış ezeli imgelerden biridir.

Keloğlan, pikaro tipinin akıl silahıyla ironiye dayanan yeni bir iletişim dilini birleştirir. Keloğlan’ın toplumsal yaşam ve düzende eleştirilen durumlara ironiyle karışık bir yaklaşımı vardır. İroni, yanlış olan toplum ve düzene karşı bir alaydır. Kendine ve gücüne aşırı güvenen insanlarla alay eden Keloğlan, mevcut düzen ve kuralların geçersizliğini mesajlarıyla iletir. Gücsüz kişileri sömüren bir düzen ve bu düzenin temsilcileri ironiyle eleştirilir. Yeni bir bakış açısı ve dil özelliği gösteren Keloğlan tipi, komiğin ve ince alayın çözümlediği bir dil kullanır. Bu dilin çözümlenmesinde bir başkaldırı ve direniş ruhu ön plana çıkar. Yalnızlık ve umutsuzluk, olanaklar, özgürlük ve seçim Keloğlan’ı maceraya çıkaran varoluşçu temalardır. Başkaldırı ve eylem varoluşçu temalarda macerayı başlatan ilk eşiktir. “Varoluşçuluk, “insanın dünyadaki varoluşunun somutluğuna ve sorunluluğuna ağırlık vererek yorumlayan felsefe görüşlerinin ortak adı” (Wahl 1999) olup insanı her yönüyle ele alan bu düşünce akımı, gerçekte bir “başkaldırışın öyküsü”dür (Akış 2007: 21). Bu öyküyü de en iyi yansıtabilecek araçlardan biri edebiyattır. Nitekim varoluşçuların geneli, edebiyatın çeşitli türlerinde insan tiplerini kullanarak felsefi fikirlerini somutlaştırmışlardır.” (Tuna, 2016: 57) Varoluşçu kavramlarla masalın başında başlangıç durumunda Keloğlan, tezat oluşturan eksilme, düşkünlük ve aşağılık duygusuyla maceraya pikaro tipin belirgin özelliği olarak başlar. Keloğlan, anlatının başında kapalı bir ortam olan köyünde annesiyle toplumdaki ayrılmış bir yaşam sürer. Ortamdan çıkış maceranın dolayısıyla pikaro tipinin yolculuğunun başlamasıdır. Mitik bir kahraman modern dünyanın toplumu ve insanlarıyla akıl gücüyle mücadele eder. Felsefi fikirler, anlatı düzleminde tematikleşerek ve tipler aracılığıyla ortaya konur. Sözlü gelenekle günümüz dünyasına masalın günümüz dünyasına uyarlanmış hâline bir örnek olan Keloğlan masallarında genel olarak haksızlıklarına karşı, sinsice kinle karışmış bir saldırı ya da

direnme ruhu vurgulanır. Direnme ve saldırı ruhunun arka plan kültüründe sosyal bir yenileşme ve bir evrimin mevcut olduğu gözlenir. Kurulu düzene karşı çıkacak pikaro tipi ‘başkaldırma’ eylemiyle halk anlatılarında kendini gösterir. Masalların karşıt güçleri olan kötü tiplere karşı sıkça kullanılan motiflerden biri de başkaldırıcıdır. Masaldaki bu durum varoluşçuluk felsefesinde başkişinin ‘sıkıntı’, ‘bunalım’ ve devamında “başkaldırıcı eylemleriyle kendini dönüştürmesidir. Sembol dilinin alımlanmasıyla psikoloji/psikanaliz, eğitim gibi farklı alanlarla yeniden okunmaya imkân veren masallar, modern çağın düşünce akımı olan insana kendini tanı çağrısı yapan varoluşçuluğun temel bazı kavramlarıyla da alımlanıp incelemeye, yorumlamaya elverişlidir. (Tuna, 2016: 58) Anlatının başında çizilen silinik, yalnız ve dış dünyadan soyutlanmış kişilik; özgür bir seçimle başkaldırıcı eylemiyle pikaro tipe dönüşür. ‘Keloğlan ile Köy Ağası’ (Alangu, 2014: 152-155) masalında Keloğlan masallarında anlatının başında bir gelenek halini alan şaşkıncu kişilik değişimiyle pikaro tipin gerçeklerle yüzleşerek topluma ve bozuk düzenin temsilcilerine karşı ortaya koyduğu tepkidir. Padişah, ağa, Köse, devler vb. zalim ve acımasız kişilerden/varlıklardan intikam alma yolu olarak halk muhayyilesinde sembolleşen Keloğlan, başkaldırıcıyı gerçekleştirir. Masalın devamında Keloğlan, ağaya götürdüğü balığın bir tanesini yer ve aldatma davranışıyla başkaldırıcı eylemi gerçekleştirir. Keloğlan, kendini gerçekleştirme sürecine bağlı olarak başkaldırıcı eylemiyle kişi/kendi olma yolunda başarıya ulaşır. “Keloğlan da kişi olma yolunda, masalda doğrudan yansıtılmayan ancak arka planda algılanması pek de güç olmayan bunalımını, sıkıntılarını, aşmak için protesto ile başlayan başkaldırıcı yolunu seçer. Nitekim kahraman, kendini gerçekleştirme girişiminde bulunarak kişilik haklarına sahip çıkmakta ve anlatıda ezilen taraf olmama mücadelesini vermektedir. Bir başka ifadeyle, varoluşsal anlamda eylemleriyle geleceğe doğru kendini aşmaktadır.” (Tuna, 2016: 64) Başkaldırıcı eylemi haksızlık, zulüm ve bozuk düzene verilen tepkidir. Tepkinin kaynağı varoluşçuluk felsefesinde olduğu gibi insan ve toplumun düşünce ve eylemleridir. Tepki, kahraman aracılığıyla soyut düşünceden/imgeden somut bir göstergeye/simgeye dönüşür. Keloğlan, imgesel söylemi, toplum adına eylemselleştirerek; simgesel bir varoluşa kavuşturur.

Pikaresk anlatının bir diğer işlevi de protesto işlevini yerine getirmesidir. Keloğlan, kötü, zalim ve ezici güçler karşısında toplumsal hafızanın ortak kodlarından olan başkaldırıcı ve protesto eylemlerini gerçekleştirir. Antropolog William R. Bascom, folklor ürünlerinin işlevlerini modellemiştir. “Bu modelin dördüncü maddesini folklor ürünlerinin “Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kurtulma İşlevi” oluşturmaktadır. Bu madde, toplum tarafından kabul görmeyen bazı tutum ve davranışların, kalıp sözlerin, düşüncelerin folklor ürünlerine yansımalarını içermektedir. Bununla birlikte “kaçak” hikâyelerinde olduğu gibi bazı anlatıların başkaldırıcı eylemleri ile sonuçlandırılmış “protesto” işlevi de vardır. Folklor ürünlerinin bu işlevi, “Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kurtulma” maddesinden bağımsız olarak ele alınmaktadır. Buna ek olarak Metin Ekici, folklorun protesto işlevinin “zengin-fakir, yönetici-yönetilen mücadelesindeki sınıf çatışması” bağlamında bu madde altında da değerlendirilebileceğini ifade etmektedir (Ekici 2007: 125). Bize göre de benzer şekilde, masaldaki Ağa ve Keloğlan arasındaki çatışma, kişisel baskılardan kurtulmak isteyen “yanaşma-işçi” Keloğlan’ın zalim iş-verenine-Köy Ağasına karşı yürüttüğü bir “protesto”nun ifadesidir. Aynı zamanda yalnız Keloğlan’ın bir an önce işe girme isteğinin altında geçim derdi olduğu gibi -masalda doğrudan iletilmese de- toplumun “işsiz-güçsüz, tembel, avare” gibi olumsuz yaklaşımlarından veya baskılarından kurtulma amacı da gelir. Tüm anlatı boyunca şimdi’de/an’da geleceğe dönük projelerle “kendini gerçekleştirme mücadelesindeki bir kişi”nin sembolü olan Keloğlan’ın bir dizi özgür eylemle sonuçlanan bu başkaldırısı aynı zamanda ezilenlerin ezenlere karşı aksi yönde bir tepkisinin yahut bilinçlice yapılmış bir seçim olan “protesto”sunun sonucudur. Böylece bir folklor ürünü, dinleyicisine yahut okuyucusuna kurgusal metin üzerinden bir sınıf çatışmasını sembolik dilde iletirken aynı zamanda bu çatışmanın asıl nedeni olan protesto işlevini de yerine getirmiş olmaktadır.” (Tuna, 2016: 65) Keloğlan, halk/toplum tarafından eleştirilen ancak sınıfsal farklar yüzünden doğrudan söylenemeyen sömürü düzenine ve haksızlıklara karşı

Turkish Studies

seçilmiş kahraman olarak pikaro yönüyle protesto etme işlevini sembolize eden masal kahramanıdır. Protesto tüm toplumlarda görülen evrensel bir davranış kalıbıdır ve edebî eserin izlekleri arasındadır. “Haklarının bilincinde olan kahramanın protestosu ve sonrasında yöneldiği başkaldırıya, (folklor ürünü cephesinden) bütünden bakıldığında, onun sadece kültürel bir durum değil, aynı zamanda diğer dünya milletlerinde de rastlanması mümkün evrensel bir durum olduğu ortaya çıkmaktadır.” (Tuna, 2016: 66) Başkaldırı ve protesto eylemlerini masal kahramanı Keloğlan, pikaresk anlatı ve pikaro tip aracılığıyla sembolize eder. Keloğlan, kişisel mücadelesiyle ben öznesini önceleyen ve ferdî düşünen insan tipidir. Toplum, onun kişiliğinde kendi istek ve arzularını dönüştürür. Ben öznesine göre hareket etme özelliği sömürülmüş ve ezilmiş bir kişiliğin başkaldırısıdır. Toplumun ezilen üyelerini temsil eden pikaro tip, kurulu düzeni yıkmak ve bu düzeni temsil eden güçleri yenmek amacıyla eyleme geçer. Bu eylem folklorun protesto işleviyle bir başkaldırıdır. Keloğlan’ın masalın başındaki aptal, tembel, sıksa vb. olumsuz davranış kalıplarının akıl ve zekâsını kullanarak mücadelecî bir kişilikle değişmesi de toplumda kendisini eleştirenlere karşı bir protestodur. Saflığın ve tembelliğin işe yaramadığını tecrübe etmiş bir kahraman pikaro tipinin dönüşen özelliğiyle kendi için mücadele eder ve merkeze kendini koyar. Pikaro tipinin yaşamda gördüğü ve maruz kaldığı kötülükler karşısında başarı ve üstünlük kurma arzusu kendini hissettirir. Modern yaşamın getirdiği bir durum olan başarı ve üstünlük kurma arzusu Keloğlan tipinde görülür. Üstünlük kurma güdüsü insanın doğasında vardır; Keloğlan, rakip olarak karşısına çıkan ve siyasi güçlerini kullanan kişiler üzerinde aklıyla üstünlük kurar. “İnsanoğlunun doğasında var olan üstünlük sağlama güdüsünün adeta temsilcisi olur. İsmi hatırlanmayan bu türden masal kahramanlarının adı da ‘Keloğlan’ olarak anılır.” (Bakırcı, 2013: 9) Keloğlan’ın, olaylara bakışı ben tipinin özelliklerini yansıtır. Ben tipinin özelliği merkezde olma ve önceliğin kişisel çıkara dayanmasıdır. Keloğlan kendisine zarar verenlere karşı bireysel bir tavır içindedir. Keloğlan, yanlış düzene ve kötülere karşı mücadelesiyle folklorun protesto işlevini sembolize eden bir kahramandır.

Keloğlan, komiğin arkasına ince bir zekâyla alayı alır ve bu güçlü iletişim dilini karşıt gücü temsil eden kaba güce karşı kullanır. Keloğlan, pikaro tipin kötülere karşı mücadelesinde farklı bir yöntemle karşılık verir. Pikaresk anlatıda tamamen değişen tüm toplumu karşısına alan bir tip varken Keloğlan, zekânın dışavurumuyla rakiplerinden ironik bir şekilde intikam alır ve sonunda kahraman mitinin kendini gerçekleştiren tipine dönüşür. Güldürünün ve komiğin içinde ince bir alay ve zekâ vardır. Mizahta neşe yaratmak da amaçlar arasındadır. Mizah ılımlı bir yaratım olmalıdır; Keloğlan masallarında eleştirel bakış, komiğin yarattığı uyumla sağlanır. Mizah, topluluk ruhuyla doğar ve toplumsal bir dışavurumdur. Keloğlan masallarında bu durum yergi ve eleştiriye dönüşen zekânın göstergesidir. Keloğlan komik, saf ve meziyetsiz bir zavallıyken tezada dönüşen bir zekâ ve kahramanlık gösterir. Korkulan şeyin komikleştirilmesiyle Keloğlan’ın olumsuz fiziksel özelliği yok edilir. Keloğlan hilebaz figürünün aptal oğlan tipidir. Grotesk tipin özelliği olan tersine durum ve zıtlıkların yarattığı bir karakter olan Keloğlan’ın korkutucu durumu zekâsı ve mizahi dille sevimliliğe dönüşür. İroninin akılla olan ilişkisi kendini doğrudan Keloğlan tipinde gösterir. Keloğlan, ironi sanatında olduğu gibi beklenmedik bir şekilde ve şaşırtıcı çözümleriyle akıllı geçinen kaba kuvvetin temsilcisi olan padişah, vezir, Köse, dev gibi masal kişilerini bu aklın karşısında çaresiz bırakır. “Mizahın, hicvin, güldürünün, nüktenin genellikle, yaşamda başarı kazanmalarını sağlayacak güçlü mali ya da siyasi olanaklara sahip olmayanlar tarafından, saldırı ya da savunma silahları olarak kullanıldıkları bilinir. Bu yaşamda, herkes ezilmemek için ötekini ‘yenmesi’ gerektiğini öğrenir.” (Fenoglio, 2007: 32) Keloğlan masallarında nükteli bir mizahla, aklı öne çıkaran bir savunma ve saldırı nesnesi pikaresk anlatıdaki toplumsal eleştiriye güçlendirir. Halkın düşünüş ve duyuş tarzı Keloğlan’ın dilinden olaylara yön verir.

Keloğlan, kendini akıllı zanneden karşıt güçlere; ‘akıl akıldan üstündür.’ savını hatırlatır. Kaba kuvvet tek başına yeterli değildir; aklı doğru kullanmak sivri bir zekânın ürünüdür. Keloğlan her kesimden insan, doğüstü varlık ve güç karşısında toplumun arzularını temsil eder. Olağanüstü

Turkish Studies

varlıklar olan devler karşısında dahi zekâsıyla üstün gelir. Mitik dünyadan gelen devlerle mücadele yöntemi aklın ve sivri bir zekânın gücüdür. ‘Keloğlan ile Devler’ (Alangu, 2014: 7-12) masalında baştaki davranışların ve özelliklerin olay örgüsü geliştikçe beklenmedik bir şekilde değiştiği görülür. Olay örgüsünün başında tembel, korkak ve zavallı olarak tasvir edilen Keloğlan; aldığı hızlı ve doğru kararlarla demonik tipler olan devleri yener. Keloğlan, eskiyen silahların yerine modern insanın silahı olan akli kullanır. Keloğlan, pikaro tipinin akıl ve zekâ silahını kullanan milli bir tiptir. Keloğlan, belli tiplere kuşkuyla bakılması gerektiğini gösterir. Özellikle vezirler bu grubun başında gelir. Vezirler, kendi çıkarları için saygınlıklarını ve nüfuzlarını dış görünüşteki saygın rollerini kullanırlar. Keloğlan, güçlerine ve konumlarına güvenerek kendisini küçümseyenleri bozguna uğratar. Taşlama ve komiğin tezadıyla ironik bir alay görülür. Gücün ve iktidarın temsilcisi olan padişah, vezir ve saray erkânı kişiler; akıl gücüyle kazanan Keloğlan karşısında aciz kalırlar. Keloğlan tipinin kişiliğinde eski düzene başkaldırı ve bu düzenin temsilcilerine karşı mücadele yöntemi değişir. “Masalların içlerine yerleşmiş olan eski mitlerden, epik kültürün eski basamaklarından uzaklaşmış, gerçeğe yaklaşmış bir yapı var burada.” (Alangu, 2014: 196) İdealize/ideal tipler arasında bir yer edinen Keloğlan, karşındakinin gücü ne olursa olsun çözüme aklıyla ulaşır. Padişahlar, vezirler ve diğer kötüler karşısında kendine olan güveniyle başarıya ulaşır. ‘Keloğlan ile İki Padişah’ (Alangu, 2014: 36-46) masalında Keloğlan, akıl gücüyle iki ülkenin padişahını birden yener ve Hint padişahını esir eder.

İronik anlatımda saklı olan; bir şeyin tersi durumu kastetme ve şaşırtma olgusu, Keloğlan’ın rakipleriyle girdiği mücadelede görülür. Keloğlan hilebaz bir tutumla kötülere karşı yine aklın rehberliğinde kazanır. Hileye başvurmak ideal tipin özelliği değildir, ancak Keloğlan bu özelliğini genel olarak kötüler karşısında kullanır. Bu özellik Keloğlan’ın pikaro tip olarak baskın ve ayırıcı bir özelliğidir. Modernleşen dünyaya karşı mücadele edebilmek için sivri bir zekânın ürünü olan hileler de kaçınılmaz olur. Keloğlan bu yönüyle hile yapan rakiplerini kendi silahlarıyla vurur. Dünyanın ve değişen insanın tuzaklarıyla mücadele eden kahraman, bu tuzaklara karşı hilelerle kazanır. Sömüren ve ezici güç olan kuvvetler karşısında mücadele eden güçlerin tüm varlıklarını alarak; sömürü ve zulme karşı halka umut olan bir başarı kazanır. “Nice yıllar, akılla, tedbirle, olmayınca da, oyunla, düzenle hüküm sürmüş.” (Alangu, 2014: 137) Keloğlan, akli tedbiri önceler ancak karşıt güçlerin silahı olan oyun ve düzeni onlara karşı kullanmayı da bilir. Kötülük, zulüm ve ezen bir zihniyete karşı Keloğlan, akıl ve zekâ silahıyla pikaresk anlatının mücadelecisi kahramanını sembolize eder. Kurnaz, hilekâr ve hileci kişiler için kullanılan cambaz kelimesi Keloğlan masallarında bu kişiliğe sahip insanlar için kullanılır. Keloğlan akıl ve zekâyı birleştirerek pikaro tip bağlamında cambazları oyuna getirir. ‘Keloğlan ve Üç Cambaz’ (Alangu, 2014: 52-68) masalında kendisine oyunlar hazırlayan üç cambazın hilelerine karşı cevap olarak ironik bir zekâyla onları dize getirir. Karşıt gücün hileleri karşısında masal kahramanının silahı da değişir. “Keloğlan adıyla ön plana çıkarılan muzip, hilebaz ve kurnaz insan tipi; mitik güçlerle savaşımında kahramanın kullandığı soylu kipler yerine, modern insanın kullandığı zekânın ve esprinin dilini kullanarak bir önceki dünya algısının ve insan tipolojisinin geçersizliğini vurgulamıştır.” (Özcan, 2013: 252) Akıl ve zekânın gücünü keşfeden insan artık geriye dönemez. Kaba güç tek başına bir başarı getirmez. Akıl hazinesinin değeri bu tiplerle sembolize edilir.

Keloğlan’ın karşıt gücü olan Köse tipi, kötülüğün ve hilenin Türk masallarındaki temsilcisidir; masalarda çoğu kez Keloğlanla birlikte görülürler. Köse ve Keloğlan arasındaki mücadele bu anlamda birlikteliğe dönüşür. Taşeli yöresinden derlenen ‘Keloğlanla Kötü Köse’ (Alptekin, 2002: 460-462) adlı masalda başkişi olayın başında ve devamında deli oğlan olarak geçerken; masalın sonunda Keloğlan olarak geçer. Bu masalda aşırı zulmün temsilcisi olan Köse’nin kötülük ve hilelerine karşı başkaldırabilecek mücadele ruhunu Keloğlan gösterir. Köse, karşıt güçlerde hile ve düzenin temsilcisidir. Bu durum halk zihninde masalarda Köse’nin hile ve oyunlarına karşı Keloğlan’ı öne çıkarır. “Hayata gülerken bakan, problemleri gülerken çözen

Keloğlan'ın düşmanları oldukça fazladır. Bunların başında "Köse" gelir. Babasının uyarılarına rağmen Köse ile karşı karşıya gelir, birlikte iş yapar ve onu kendi silahı ile yener. Masallarda kurnaz, hilebaz, kötü kalpli, acımasız, inatçı, gözü doymaz, kendi menfaatlerini her şeyin üzerinde tutan, başkalarına kötülük yapmaktan zevk alan sadist bir kişidir Köse. Kısaca söylemek gerekirse o, bütün olumsuzlukları üzerinde taşır. Keloğlan'a göre daha yaşlıdır, aşktan ziyade ticari konularda karşı karşıya gelirler. Keloğlan'ın rakibi olan Köse, aşılması gereken bir engeldir. O, hiçbir zaman Keloğlan'ın karşısında başarılı olamaz ve masalın sonunda yaptıklarının cezasını çeker. Keloğlan'ın, Köse'nin dışında dev, peri, padişah, vezir, kadı, Yahudi, cimri gibi başka düşmanları da vardır. Çoğu zaman bunlarla amansız mücadelelere girer; bazen aklını, zekâsını kullanarak bazen de hileye başvurarak kendi silah ve çareleriyle zafere ulaşır. Kendisine kötülük yapanlara asla acımaz ve onları cezasız bırakmaz. Düşmanlarının karşısında, onlara fırsat vermeyecek kadar akıllıdır. "Dinsizin hakkından imansız gelir." hesabı, kötülükleri ve kötülükleri yenmek için onlara kendi anladıkları dilden cevap verir." (Şimşek, 2017: 43) Köse, Keloğlan'ın kişilik özelliklerinin tersi özellikleriyle pikaresk anlatı için karşı gücün ezen, zulmeden, bin bir oyun çeviren karakteridir. Keloğlan, kendisine hile ve aldatma gibi olumsuz kişilik özellikleriyle yaklaşan düzenbaz tiplere onlar gibi davranarak sosyal eleştiriyi de ortaya koyar. Toplumun kötü ve çıkarıcı kişileriyle yüzleşme Keloğlan için eşiği geçiştir. İnsanın ve düzenin ona karşı acımasızlığına başkaldırır. Pikaro tipinin sosyal düzeni eleştiren bir vasıta olarak işlenmesi Keloğlan masallarında da idealize tipin temsilciliği görevi verilen Keloğlan tarafından yerine getirilir. 'Mezarda Helva Pişiren Keloğlan' (Sakaoğlu, 2002: 492-495) masalında korkak kişilikten cesur bir yiğide dönüşür. Haramileri ve Yahudiyi kendi tuzakları içinde bozguna uğratarak pikaro tip özelliklerini gösterir. Harami ve Yahudi tiplerinin çıkarıcı ve düzenbaz kişilik özellikleri halk muhayyilesinde bir imge olarak masalda kurgulanır. Bu kişilerin karşısına çıkan pikaro tip Keloğlan'ın güçlü yiğit bir kişiliğe bürünmesi sembolleşen kahraman mitidir. Pikaro tip, çıkarıcı ve kötü niyetli karşıt güçlerle yüzleşir ve bir değişim gerçekleşir. Keloğlan'ın pikaresk anlatı özellikleriyle betimlenen bakış ve mücadele görünümü masalın anlatı düzleminde yeni bir hale dönüşür.

Akıllı geçinen tiplerin karşısında onları zekâsıyla yenen Keloğlan, komiğin ardından gelen tezatla ders vererek bir ironi yaratır. Bu durum halkın/toplumun elindeki silahı/mizahı kullanarak rahatlamasıdır. "Toplumsal ve siyasal eleştiri genellikle fıkralar, komik hikâyeler, iktidardakileri gülünç duruma düşüren nüktelerle ifade edilir. Hiçbir siyasi özgürlük olmadığı için, gülmece çoğunlukla halkın elindeki tek silahtır." (Fenoglio, 2007: 45) Keloğlan masallarında, komiğe ve alaya dayanan bir eleştiri vardır; mevcut düzene ve yaşam koşullarına bir tepki ortaya konur. Modern insanın kullandığı iletişim dili Keloğlan tipinin belirgin özelliğidir. "Keloğlan, halk muhayyilesinin ve zekâsının dili olan komiği yakalayarak soylu ve yüceltilmiş dil anlayışını ve onun kiplerini yıkmaya çalışır." (Özcan, 2013: 251) Halk muhayyilesi ve zekâsı Keloğlan'da can bularak kendine özgü bir tipe dönüşür. Keloğlan'ın iletişim dili, mizah ve hicve dayanan ironik bir dildir. Keloğlan, bedensel iletişimi kullanmaz; akla dayanan ve modernizmin doğurduğu yeni bir iletişim dilini kullanır. Soylu dil kalıplarının yerini parodi ve komikle birleşen bir söylem alır. "Geleneksel dilin soylu vurgulamaları yerine parodiye yaslanan Keloğlan, eski dili geçersiz kılan ve komiğe yaslanan yeni bir söylem biçimini geliştirir." (Özcan, 2013: 252) Komik ve ironiden doğan modern insana ve zamana özgü bir dil kullanan Keloğlan, bedensel zıtlığının tersine iletişimdeki dil becerisiyle başarıya ulaşır. Keloğlan tipinin dönüşümünde soylu kahraman figürü olan 'Kel Ata' zamanın ihtiyaçlarına cevap veremez; dönüştürülmesi gerekir. "Zamanın ihtiyaçlarına cevap veremeyen epiğin soylu dünyasını dönüştürerek onun yerine günün ve insanın ihtiyaçlarına uygun düşen yeni bir dünya ve yeni bir dil kurar. Yıkım işi öncelikle görüntü düzleminde gerçekleştirilerek epiğin kahraman imgesi sıksa ve zayıf bir Keloğlan imgesine dönüştürülür." (Özcan, 2013: 252) Güçlü ve heybetli kahraman imgesi, sıradan bir insan imgesine dönüşür.

Turkish Studies

Keloğlan'ın sorunları çözerken kullandığı dilin özelliği yine akıl ve zekânın birleşimidir. Kendisini başarısız kılmaya çalışan karşıt güçlere soru-cevap yöntemiyle üstünlük sağlar. Padişah ve vezir gibi akıllarıyla övünen güçler karşısında şaşkıncu bir şekilde soru-cevap yöntemiyle başarıya ulaşır. Masaldaki metin yaratma yeteneğine bağlı olarak Keloğlan, kendisine oyun oynamak isteyen karşıt güçlere akıllıca bir oyun oynar. "Bu dönem metinlerinde problem çözücü olarak kullanılan dil daha çok soru-cevap yöntemiyle karşımıza çıkarılır. Metin yaratma yeteneği üzerine kurulu olan masallar soru-cevap yöntemiyle geliştirilerek oyun içinde oyun düşüncesine bağlanır. Bu yöntemde soruların muhatabı Keloğlan'dır, cevapları veren de odur. Keloğlan modern zamanların öznesi gibi davranarak kendisine sorulan her soruya aklını ve bilgisini kullanarak cevap verir." (Özcan, 2013: 253) Sınama motifinde kendine yöneltilen soruları yine soru yöntemiyle kullanan Keloğlan, pikaro tipinin üstünlük kurma özelliğini örneklendirir. Keloğlan, soru-cevap yöntemini kullanırken oyun içinde oyun oynar ve bu durumu kendisini ezmeye çalışan kötü güçlere karşı kullanır. Keloğlan tipinin en belirgin özelliklerinden biri de art arda gelen sınamaları/sınavları başarıyla geçirmesidir. Sınamaları, soru-cevap yöntemindeki aldatıcı ve hileli olan ikili dil dizgeleriyle gerçekleştirir. Keloğlan, 'aldatıcı-ikili dil dizgelerini' (Özcan, 2013: 253) kullanır. Bu şekilde bir yaklaşım ve bakış açısı modern dünyanın yeni kuralıdır; kötülerle mücadele edebilmek için tek başına fiziksel güç yeterli değildir. Aldatma ve hile kötülerin yöntemiyken; Keloğlan, bu silahı aklın rehberliğinde karşıt güçlere karşı kullanır. Kötülere karşı bu ikili dili ustaca kullanmak önemlidir. Keloğlan'ın sorunlara yaklaşımı ve sorunları çözme biçimi basite, alaya ve komiğe dayanan aldatıcı-ikili dil dizgelerinden oluşur. İletişim becerisini iyi kullanan bir söz cambazı olan Keloğlan, kelimelerle dans eder ve ustaca figürler geliştirir. Bu durum Keloğlan'a 'modern zamanların öncüsü' (Özcan, 2013: 256) olma özelliği kazandırır. Modern insan, başarısını iletişim becerisiyle sağlar ve iletişimin temeli akla dayanır.

Keloğlan tipinin sinema, tiyatro ve çizgi filmlere aktarılması kültürel kodların bellekte kalıcılığını sağlar. Belleğe aktarımda yine pikaresk anlatı ve pikaro tipinin özellikleri korunarak başkaldırı ve protesto eylemleri kahraman aracılığıyla yinelenir. Keloğlan, "geçmiş ile günümüzden Türk kültüründe ve dünya kültürlerinde kült olmuş masalların ve filmlerin kahramanlarına, nesnelere ve öykülerine bazen alaycı, bazen de mesaj içerikli gönderme yapan, Türk anlatılarındaki Keloğlan tiplemesinin başrolde yer aldığı, metinlerarasılığın ve medyalararasılığın yoğun bir biçimde karşımıza çıktığı bir komedi filmidir. Doğruluktan, dürüstlükten ve erlikten taviz vermeyen Keloğlan'ın macerası anlatılır." (Orta, 2015: 871) Düzene yönelik tenkit; Keloğlan ile bütünleşir. Alaycı bir dil ve sembolik kahramanlarla ezen güçler ve toplumsal aksaklıklar eleştirilir. "Söz konusu masallarda Keloğlan, kelliği ve fakirliği yüzünden aşağılanan ve horlanan bir tiptir. Bu tip sıradan kahramanları sinemada yansıtmak nispeten daha kolaydır. Masallarda kendini çevresindekilere ispatlama gayreti vardır. "Keloğlan'ın Ali Cengiz Oyunu" adlı masalda Keloğlan, padişahın kızını isteme konusunda bir imkansızı başararak önce annesini sonra da padişahı ikna etmektedir. Keloğlan, yaşadığı memlekette kimse tarafından bilinmeyen bir oyunu öğrenerek ve padişahın huzurunda bu oyunun sahibi Ali Cengiz'i yenerek ikinci bir engeli aşmakta ve toplum tarafından önce küçümsenmesine rağmen sonra zoru başarmakta ve kendini ispat etmektedir. Anlatıda Keloğlan'ın sıradanlıktan sıyrılarak yükselmesi durumu sinema izleyicisinin gözünde de kahramanı yükseltmekte ve yadsınmayarak kabul görmektedir. Amacı bu durumu sağlamakta ve simgesel olarak kabul görmesini kolaylaştırmaktadır. Çünkü Keloğlan da tıpkı kendini ispatlamayan çocuklara veya gençlere ad verilmeyen eski Türk töresinde olduğu gibi ve evinden uzaklaşmalı, amacına ulaşmalı, geriye bir şeyleri başarmış olarak dönmeli ve gelişim sürecini devam ettirmelidir. Aksi takdirde bir amaç düşüncesi olmadan bireysel her türlü etkinlik anlamını yitirir (Adler, 1996, s. 9). Bu anlamda bireyler, buldukları olumsuz durumlardan (aşağılık, güçsüzlük, güvensizlik) kurtulup daha yüksek bir seviyeye ulaşmayı ve bir eşdeğerlilik duygusuna kavuşmayı kendisine amaç edinir (Adler, 2002, s.14). Masalın sonunda da Keloğlan, kendi tekamülünü gerçekleştirerek toplumun ona yakıştırdığı

Turkish Studies

eksik tipten uzaklaşarak küçük bir evde annesiyle yaşayan, babası hayatta olmayan Keloğlan'ın özgüven sahibi bir kimlik kazanması da seyirciye sempatik gelmektedir.” (Orta, 2015: 871-872) Kendini gerçekleştiren kahraman olarak baştaki tezat durumu değiştirerek topluma cevap verir. Tembellekle ve işe yaramazlıkla toplumda eleştirilen Keloğlan, bu duruma başkaldırarak tepkisini ortaya koyar.

Keloğlan isimli manzum oyun, Gülten Akın'ın masalsi kurguyla yazdığı bir eserdir. Oyunda Ağa'nın kızına yoksulluğu ve sınıf farkı yüzünden kavuşamayan Keloğlan'ın bu durumu masallardan tiyatroya geçen bir konudur. Başlık parası, adaletsiz gelir dağılımı / yaşam şartları gibi problemlere ve ağalık düzenine dikkat çekilir. Keloğlan sıradan bir köylü, bir kel (yoksul) olduğu için Ağa'nın kızıyla evlenmesi ancak bir hayaldir. Annesinin onu gerçeklerle yüzleştirmesiyle sınıflar arası ayırma dikkat çekilir. Oyun; ağalık düzenini, başlık parasını, köyün zenginleri ve üst sınıfı tarafından sömürülen halkı (yani kelleri) konu edinmektedir. Adaletsiz ve eşitsizlikçi bir sınıflaşmanın mevcut olduğu düzene yöneltilen ironik bakış, oyun metninin neredeyse tümünde ağırlığını hissettirir. (Erzen, 2013: 867-870) Keloğlan, değişmeyen imgelerle düzenin ve işleyişin protesto edici gücüdür. Polislerin, tüccarın yanında yer alması yine bozuk düzene karşı eleştirel bir kurguyu örneklendiren kahramanın Keloğlan olarak seçilmesi halk muhayyilesinde değişmeyen bir imge olarak yazar tarafından modern döneme taşınır. Haksızlıklar ve hileler karşısında düşünülen imgeselden sembolik bir kahramana dönüşen pikaresk anlatının temsilcisi Keloğlan tipidir. Düzeni sağlama analık vasfıyla sunulur. “Ana'nın örgütlediği, bir “keller ayaklanması”dır. Çünkü kellik, haksızlığa maruz kalmışlığın ve ezilmişliğin yani alt sınıftan, halktan olmanın göstergesidir. Halk, işlediği toprağın asıl sahibi olduğunu -bir anlığına olsa dahi- hatırlayınca harekete geçer ve zorbalığı temsil eden Ağa'nın düzenine karşı isyan bayrağı açar.” (Erzen, 2013: 868) Direnişi ve mücadeleyi temsil eden kurgu, piyestin içinde ağalık düzenine ve hilebazlar topluluğuna bir eleştiridir. Piyeste, masallarda gördüğümüz kurnaz kişilik özelliği piyeste verilmez ancak sömürü ve düzen Keloğlan aracılığıyla sembolize edilir. Düzene yönelik eleştiriyi anlatan piyeste, çürüten düzene eleştiri pikaro tipi sembolize eden Keloğlan ile sunulur. Bu oyunda Keloğlan'ın sorunları ve düşmanlarının özellikleri değişmeden modern zamana kurgulanır.

Keloğlan tipinde dikkati çeken bir özellik de olumlu düşünce tekniğiyle insanlığa yol göstermesidir. Keloğlan, kötü güçler karşısında değişim/dönüşüm geçirerek; mücadele ve savunma yöntemini ortaya koyan bir kişilik sergiler. Keloğlan'ın kafası keldir ancak boş değildir. Saçsız olması bir rastlantı değildir; aklını öne çıkarmak için özellikle bu şekilde tasvir edilir. “Onu dinleyen her yoksul ve çaresiz âşık, ‘niçin olmasın’ heyecanına kapılacak ve olmaz gibi görünen nice hadiseyi göğüsleme özgüvenini kazanacaktır. Böylece masal, bir psikoterapist işlevi görerek insanlara ‘kendilerini ifade edebilme’, ‘özgüven kazanma’, ‘olumsuzlukları pozitif enerjiyle olumlu hale getirme’ gücü verebilmektedir.” (Bilkan, 2001: 105) Keloğlan tipinin başarısı insanlık için zorluklar karşısında umut ve inancın vurgusunu telkin eder. Keloğlan, pes etmeyen, olumsuzlukların üstüne giderek; kendi lehine çeviren bir kahramandır. Keloğlan, annesinden başka hiçbir şeyi olmayan tembel bir insandan; aklın rehberliğinde korkusuz, cesur, kararlı ve planlı hareket eden bir kahramana dönüşür. Beklenmedik bir şekilde idealize bir tipe dönüşmesi toplumdaki sınıf farklarını eleştiren bir alımlamadır. Masalın sonunda kazandığı mükâfat pikaro tip olarak değişim/dönüşüm yaşamasının ve karşıt güçlere cesurca başkaldırmasının/mücadelesinin karşılığıdır. Keloğlan, umut etmenin ve azmin temsilcisidir, imkânsız başarır. Keloğlan'ın kendine olan özgüveni onu başarıya taşır. Hayal etmek onun başarısında önemli bir etkidir. Toplum/insan onun kişiliğinde kendini görür. Keloğlan masallarında imkânsız olaylar mümkün kılınır; ancak bu başarının arkasında modern insanın gücü olan akıl vardır. Keloğlan, aklın rehberliğinde padişahın kızıyla evlenme hakkı kazanır. Bu durum umut ve inancın birleşerek kazandırdığı bir mükâfattır. Keloğlan'ın çekici olmayan fiziksel özelliklerinin ve sosyal statüsünün değişmesi, toplumsal norm ve sınıflara bir tepkidir. Toplumun yarattığı sınıf farklarının eleştirisi ve sınıf değiştirme olay örgüsünde işlenerek; folklorun protesto

işlevi masal üzerinden sembolik kahramanla sunulur. Soylu masal kahramanları olağanüstü mekânlarda maceraya başlarken Keloğlan, sıradan bir köy hayatını sürdürür ve soylu bir sınıfı temsil eden saraya doğru gider. Sıksa, tembel ve fakir durumdan şaşkıncu bir değişimle kahraman mitine dönüşen Keloğlan, pikaro tip olarak karşıt güçlerle mücadele eder. Hayalperest, yaratıcı, kurnaz, uzağı görme yetisi Keloğlan'ın pikaro tip olarak yaratıcı doğasının özellikleridir. Keloğlan, toplumdan gelen baskıya boyun eğmez ve vahşi doğasına engel olan güçlere karşı savaşır. Padişahın kızını isterken; annesinin ve toplumun olmaz diyerek engellemesi karşısında yaratıcı doğasından gelen güvenle ve emin bir şekilde geri adım atmaz. Yaratıcı zekâ ve içgüdüleriyle hareket eden Keloğlan, arzularını dile getirir. İnanç, sabır, sebat ve kabul onu başarıya götürür. Bu durum Keloğlanın akıl ve zekâyla sınıf atlamasını da somutlaştırır. Keloğlan, kendi çabasıyla üst sınıfa atlar ve bunu yaparken de zekâsını kullanır. Mücadelesini kaba bir güçle değil akıl ve zekâyı önceleyen bir değişimle gerçekleştirir. Cesur ve gözü pek olan Keloğlan, padişahın kızına aşkını ilan eder. Keloğlan, keleş bir oğlandan beklenmeyen başarılar elde eder. Bu başarıların arkasında kaba kuvvet değil aklın rehberliğinde parlayan bir zekâ vardır. Zekânın kurnazlıkla ortaya konmasıyla Keloğlan, padişahın kızını alarak toplumsal sınıf farklarını eleştirir. Keloğlan, kendisini hor gören güçlere ve topluma ironik bir şekilde cevap verir. Baştaki durumun zıddıyla pikaresk anlatıda çizilen kahraman figürü olarak alt tabakadan üst tabakaya geçişini akıl ve zekâyıyla gerçekleştirir.

Sonuç

Keloğlan, Türklerin anayurdu olan Orta Asya kültürüyle şekillenen ve göç edilen yeni coğrafyalarda temel özellikleri korunarak değişik isimlerle yaşatılmış bir tiptir. Keloğlan tipi, Türk dünyasında "Kel Ata" inancıyla şekillenmiş mitsel bir figürdür. Orta Asya'da kellik ve Kel Ata Türklerde kutsal kabul edilen bir kuttur. Tastaray, Keloğlan'ın Altay destanlarındaki tipidir. Özellikleri ve işlevleriyle benzerlik taşıyan bu iki kahraman mitik figür 'Kel Ata'dan' beslenir. Tastaray-Keloğlan ortak bir mitin doğurduğu Türk toplumunun pikaro tipidir. Keloğlan masallarının ve bir tip olarak Keloğlan'ın, kültür kodu ilişkisiyle Anadolu sahası dışında mitolojik bir kökeni olduğu görülür. Masal metinleri, mitoslarla aynı dönemde oluşur veya onlardan etkiler taşır. Bu bağlamda Keloğlan'ın pikaresk anlatının ilksel kahramanı olduğu görülür. Bu şekilde değerlendirilince pikaro tipinin belirgin özelliklerinin ilksel figürü olarak düşünülür.

Hilebaz arketipiyle Taz Kaan ve Tastaray-Keloğlan mitlerinin dönüşümüyle yeni bir tip doğar. Hem hilebaz figürü hem de Tastaray-Keloğlan pikaro tipinin olumlanmış özelliklerini kendinde barındırır. Kel donuna girme, Türk geleneklerinde kutsanmış bir ritüelin uygulanmasıdır ve 'Kel Ata' kut inancına dayanan ezeli bir imgedir. Kel/dazlak ataların manevileştirilmiş güçleriyle aklın ve zekânın öncelendiği modern döneme uzanan bir masal kahramanı yaratılır. Masal dünyasının şekillendirdiği bu kahraman, kullandığı ironik ve mizahi diliyle günümüze yakın bir tipe dönüşür. Keloğlan, mitik dönemden başlayarak kutsallaştırılmış bir ritüelin dönüştürdüğü modern dönemin düşünce kalıplarıyla şekillenen bir tiptir. Destansı özelliklerle mitolojik kökeni ve Kel Ata figürüyle birleşir. Anlamlandırılmayan davranış ve simgelerin işlevsellik kazanması mitolojik kökene götürür. Farklı coğrafyalarda benzer motif ve tip örnekleri bunun güçlü kanıtıdır. Ezilmiş ve sömürülmüş kişilerin temsilcisi olarak başkaldıran Keloğlan, pikaro türünün masal dünyasındaki temsilcisidir. Mitsel kökenden aldığı yüceltilmiş işlevin devamı olarak akıl ve zekâ silahlarını modern yaşamın kaçınılmaz gerçeğiyle kullanır. Hilebaz arketipinin komik ve ironik tipi mitsel bölünmeyle Keloğlan'a geçer.

Keloğlan, modern dünyanın/insanın değişen dünya düzeni karşısında eyleme geçen ve akıl silahını kullanan insanı sembolize eder. Baştaki aptal, sıksa ve gülünç kişilikten değişen/dönüşen bir kimlik olarak pikaro tipinin masal kahramanı olur. Kültürel bir birikimle oluşmuş ideal tip özelliğiyle toplumun arzularını gerçeğe dönüştürür. Halkın söyleyemediği ve eleştirdiği durumlar Keloğlan'ın dilinden ironik bir şekilde aktarılır. Akıl; sihir, büyü ve kaba gücün karşısında büyük bir zafer

kazanır. Keloğlan, masal dünyasına özgü her türlü karşıt güçle mücadele eder. Kötülüğe karşı hile ve oyuna başvurarak zekâsıyla karşıt güçleri yener. Keloğlan, eleştirel bir şekilde sınıf farkını ortadan kaldırır ve sosyal tabakaları eşitler. Pikaro tipin mücadelesinde toplum içindeki sınıf farkları da eleştirilir. Grotesk temada, baştaki durumun tersi bir durum ve kahraman ön plana çıkar. Keloğlan bu düşüncenin doğurduğu bir masal kahramanıdır. Kötülüğü ve hileyi kullanan güçlere karşı modern bir bakış açısıyla çözümler getirir. İroni ve hicve dayanan iletişim dilini kullanan Keloğlan, modern insanın silahı aklı kullanır. İroni ve hiciv toplumun kullandığı bir silahtır. Keloğlan, mücadelesini kendisine kötülük yapanlara karşı kullanır; pikaro tipinde çizilen kötü karakterin olumlanmış özellikleri Keloğlan tipini ayırıcı kılar. Pikaro tipinde kötüler karşısında değişen ve kötülük yapan kahraman, Keloğlan'ın kişilik özelliklerinde görülmez. Pikaresk türde başkahramanın sıra dışı kişilik özellikleri ayırıcı bir rolle sunulur. Keloğlan; pikaresk türün Türk kültüründeki temsilcisidir; birbirine tezat olan fiziksel durumu ve kişilik özellikleriyle sıradışı bir kahramandır. Gerçek hayata ilişkin durumlar karşısında Türk toplumunun duyuş tarzıyla farklı bir mücadele yöntemi kullanan ezeli bir tiptir. Değişen dünya ve yeni düşmanlar karşısında pikaro tipinin mücadele yönteminin değişikliği Keloğlan'ın ayırıcı kişilik özelliğidir. Grotesk ve pikaresk anlatım özellikleri Keloğlan tipinde etkili iki ana temadır. Korkutucu kötücül özellikleri grotesk anlatımla olumlanan Keloğlan, kötü hal kalıbından iyi hal kalıbına dönüşür. Keloğlan, toplumun düşüncelerini ve yaşam algısını kendinde bütünleyen özelliklerle toplum adına cevap verir. Toplum içinde sosyal statüleriyle insanları sömüren güçlere karşı Keloğlan halkın sözcüsü olur. Bu davranış kalıbı Keloğlan'ın üstüne yapışmış onunla bütünleşen bir özelliktir. Keloğlan tipi, kurnaz ve uyanık kişilerin karşısında yeni bir kahraman figürü olarak işlev kazanır. Keloğlan, haksızlık ve zulüm karşısında aklı önceleyen bir başkaldırı eylemini gerçekleştirir.

Keloğlan, kahraman mitinin döngüsel evreleriyle ilksel/ezeli imge olarak; evreleri değişerek/dönüşerek geçiren bir masal kahramanıdır. Pikaro tipi anlatının başında dünyanın ve insanın kötülükleri karşısında tavır alırken; Keloğlan öncelikle bir değişim geçirir. Kahraman arketipinin dört aşamalı dönüşüm izleğini yansıtır. Pikaro tip, kötülük karşısında herkese aynı tavrı takınırken; Keloğlan kahraman arketipinin gücüyle karşıt güçleri dönüştüren bir kahramandır. Rakipleri 'engelleyici eyleyen' olarak karşıt güçlerdir. Keloğlan'ın pikaro tip olarak üstlendiği işlev mitlerde ve günümüzde insanın kahramanlık düşlerinde görülen ortak bir roldür/modeldir. Toplum ya da birey zihinde ürettiği/arzuladığı kahraman imgesini toplumsal bellekte simgeleştirir. Keloğlan, mitsel bir imgeden kültürel belleğe aktarılan pikaresk anlatımın ezeli imgeden sembolize değerlere dönüşen kahraman mitidir. Kültürel bellek kodları; mantık, duyu ve sanatsal ilişkiyle sunulur. Kültürel dönüşüm kodlarıyla Keloğlan, Kel Ata'nın temsilcisidir. Zamana ve şartlara göre dönemsel değişimler yaşanır. İnsanın, toplumsal ve tarihsel bir varlık olarak ilk gelişim evresini mitoloji oluşturur. Başkaldırı, ve protesto Keloğlan masallarında pikaro tipin belirgin kişilik özelliğidir. Keloğlan'ın pikaresk anlatı ve pikaro tipiyle benzer ve kültürel kodları taşıyan ayırıcı özellikleri Türk anlatı geleneğinde pikaro tipin temsilcisidir. Pikaro tipi olarak Keloğlan, mitik kökten gelen masallardan, sinemaya, tiyatro eserlerine ve çizgi filmlere kadar yayılan geniş bir kurguyla pikaresk anlatı özelliklerini kültürel kodlarla geleceğe taşır. Metnin hem yüzeysel hem de derin anlamını ortaya çıkaran bir bakış açısıyla Keloğlan tipine ve masallarına bakıldığında roman türüne özgü bir tip olarak görülen pikaro tipinin köken olarak çok daha eskiye dayandığı görülür.

KAYNAKÇA

- Alangu, Tahir (2014), **Keloğlan Masalları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Alptekin, Ali Berat (2002), **Taşeli Masalları**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Bakırcı, Nedim (2013), **Keloğlan Masalları**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/30

- Bilkan, Ali Fuat (2001), **Masal Estetiği**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Bock, Philip K. (2001), **İnsan Davranışının Kültürel Temelleri** (Çev. N. Serpil Altunkek) İmge Kitabevi, Ankara.
- Çetin, Nurullah (2013), **Roman Çözümleme Yöntemi**, Öncü Basımevi, Ankara.
- Erzen, Melih (2013), “Gülten Akın’ın Tiyatro Eserleri Üzerine İçerik Bağlamında Bir Değerlendirme”, **Turkish Studies** - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/4, Spring, p. 221-238
- Fenoglio, Irene François Georgeon (2007), **Doğu’da Mizah** (Çev. Ali Berktaş), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Gökalp, G. Gonca (1999), “Osmanlı Dönemi Türk Romanının Başlangıcında Beş Eser”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Osmanlı’nın 700. Yılı Özel Sayısı Ekim, s. 185-202.
- Harmancı, Meriç (2012), “Keloğlan’ın Mitik Aynadaki Görüntüsü” **Milli Folklor**, Yıl: 24, S. 94 s. 72-80.
- Jung, C. Gustav (2017) **İnsan ve Sembolleri** (Çev. Hatice Mukaddes İlgün), Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Kadıızade, Esmâ Dumanlı (2016), “Türkçe Eğitiminde Çocuk Yazınına Göstergebilimsel Yaklaşım: ‘Keloğlan İle Kardeşi’ Masalı”, **Turkish Studies** - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 11/14, Summer, p. 221-238
- Kayalı, Nejla Orta (2015), “Türk Sinemasında Geleneksel Kahraman Simgesel Olarak İmgenin Yerini Alabildi Mi?”, **Turkish Studies** International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/16 Fall p. 863-874
- Ögel, Bahaeddin (2010), **Türk Mitolojisi II**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Ölçer, Evrim Özünel (2005), “Kel Ata’dan Keloğlan’a ‘Hilebaz’ Dönüşüm”, **Milli Folklor**, Yıl: 17, S. 67, s. 47-52.
- Önal, Mehmet Naci (2011), **Muğla Masalları**, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla.
- Özcan, Tarık (2013), “Modern Bir Öncü: Keloğlan”, **Bilig**, S. 65, s. 247-258.
- Sakaoğlu, Saim (2002), **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Şimşek, Esmâ (2001), **Yukarıçukurova Masallarında Motif Ve Tip Araştırması I-II** Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Şimşek, Esmâ (2017), “Türk Masallarının Millî Tipi: Keloğlan”, **Akra**, S. 11, Ocak-Nisan s. 41-57.
- Taşdelen, Vefa (2013), **Felsefeden Edebiyata**, Hece Yayınları, Ankara.
- Tuna, Sibel Turhan (2016), “Keloğlan ile Köyağası Adlı Masalın Varoluşçuluğunun Temel Bazı Kavramları Çerçevesinde Yorumlanması” **Milli Folklor**, Yıl: 28, S. 110, s. 56-67.